

Katarzyna CIESIELSKA
Mariusz CIESIELSKI

Lesistość w Polsce w przekrojach terytorialnych

Streszczenie. *Artykuł przedstawia zmiany lesistości w Polsce w latach 2002—2014 w różnych przekrojach terytorialnych. Analizę przeprowadzono na podstawie danych GUS o powierzchni gruntów leśnych oraz o ludności i zmianach w podziale administracyjnym, które porównano w odniesieniu do województw, gmin oraz aglomeracji miejskich.*

W badanym okresie powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o 290 tys. ha, co oznacza wzrost lesistości o 0,9 p.proc. w całym kraju. Wzrosła również powierzchnia leśna na 1000 mieszkańców (średnio w Polsce o 5,7 ha). Różnice w kształtowaniu się obu wskaźników najmocniej uwiarydliwiły się na poziomie gmin.

Słowa kluczowe: lesistość, powierzchnia leśna, podział terytorialny, aglomeracje miejskie.

JEL: Q23

Efekty prowadzenia polityki przestrzennej na różnych szczeblach podziału terytorialnego, z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz ładu przestrzennego, są widoczne we wskaźnikach społecznych, demograficznych i dotyczących zagospodarowania terenów. Jednym z nich jest lesistość, czyli wyrażony procentowo stosunek powierzchni pokrytej lasem do całkowitej powierzchni danego obszaru. W XX w. w Polsce lesistość ulegała dużym fluktuacjom. W 1920 r. wynosiła ok. 38,0%, a w 1945 r. — tylko 20,8%. Od zakończenia II wojny światowej następuje stopniowy wzrost powierzchni leśnej kraju, co jest wynikiem prac zalesieniowych prowadzonych m.in. w ramach „Krajowego programu zwiększania lesistości”¹, realizowanego od 1995 r. W latach 2002—2014,

¹ „Krajowy program zwiększania lesistości” — dokument przyjęty do realizacji uchwałą Rady Ministrów w czerwcu 1995 r., zaktualizowany w roku 2003 r. przez Ministerstwo Środowiska (www.mos.gov.pl/fileadmin/user_upload/mos/srodowisko/lesnictwo/Krajowy_Program_Zwiekszenia_Lesistosci.pdf).

czyli w okresie analizowanym w niniejszym artykule, lesistość w Polsce (według GUS) zwiększyła się o 0,9 p.proc. i w 2014 r. wyniosła 29,4%.

Lasy stanowią nieodłączny element środowiska życia człowieka i pełnią w nim liczne funkcje ekologiczne (kształtowanie klimatu, regulacja obiegu wody w przyrodzie, ochrona gleb przed erozją), gospodarcze (produkcja biomasy) oraz społeczne (rekreacja, wpływ na zdrowie) (Mandziuk i Janeczko, 2009; Ludwiczak, Maciaszczyk, Rzeźnik i Witczak, 2012; Rykowski, 2009). Z tego powodu istotne jest przeanalizowanie, jak zmienia się powierzchnia leśna oraz jakie skutki powoduje to w otoczeniu człowieka.

Celem badania jest przedstawienie zmian w zakresie lesistości oraz powierzchni leśnej na 1000 mieszkańców w ujęciu terytorialnym, z uwzględnieniem wpływu zmian terytorialnych na analizowane wskaźniki.

MATERIAŁ I METODY

W artykule wykorzystano dane statystyczne z Banku Danych Lokalnych (BDL) na temat leśnictwa oraz ludności na poziomie kraju, województw i gmin, dostępne za pośrednictwem strony internetowej GUS. W celu uzyskania dodatkowego ujęcia przestrzennego pozyskane dane zagregowano dla aglomeracji miejskich. Zdecydowano o ograniczeniu okresu badania do lat 2002—2014, czego głównym powodem była dostępność i kompletność danych.

Źródłem danych o lesistości są wyniki badań statystycznych prowadzonych na podstawie uchwalanego corocznie programu badań statystycznych statystyki publicznej (PBSSP)². Ujęty w nim program pn. „Zasoby leśne”³ ma na celu zebranie danych o zasobach leśnych, które są następnie wykorzystywane m.in. do opracowywania corocznych raportów o stanie lasów oraz przekazywane na potrzeby badań międzynarodowych do: Eurostatu, Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, Organizacji do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa ONZ (FAO), Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Ministerialnej Konferencji Ochrony Lasów w Europie (MCPFE FOREST EUROPE). Dostawcami danych dla statystyki publicznej są m.in.: Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, zarządy powiatów (dane o lasach prywatnych) oraz wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast (dane o lasach gminnych).

Dane o ludności pochodzące z BDL, tak jak w przypadku leśnictwa, są pozyskiwane na podstawie PBSSP. Bilanse liczby i struktury ludności w gminach opracowuje się na podstawie wyników narodowych spisów powszechnych, z uwzględnieniem zmian spowodowanych ruchem naturalnym (urodzenia i zgony), migracjami ludności (na pobyt stały i czasowy) oraz przemieszczeniami związanymi ze zmianami administracyjnymi⁴.

² PBSSP stanowi załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej.

³ Program ten określa: cel i zakres przedmiotowy badania, źródła danych, podmioty zobowiązane do przekazywania danych oraz częstotliwość raportowania powierzchni gruntów leśnych.

⁴ <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/metadane/metryka/2461#>.

Autorzy przedstawiają dodatkowo wyniki analizy zmian powierzchni lasów i lesistości dla aglomeracji miejskich, ponieważ informacje te — w połączeniu z danymi na temat demografii i kierunków zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gmin — mogą pomóc w uchwyceniu presji urbanizacji na przestrzeń leśną. Z uwagi na to, że dane w BDL nie są prezentowane w przekroju aglomeracyjnym, wykorzystano wyniki badań dostępne w literaturze przedmiotu. Ze względu na kompleksowość ujęcia temtu i dobór kryteriów oparto się na opracowaniu Swianiewicza i Klimskiej (2005), którzy wskazali 21 obszarów aglomeracji w Polsce: warszawską, łódzką, krakowską, wrocławską, poznańską, gdańską (z Gdynią i Sopotem), katowicką (z Sosnowcem i Gliwicami), szczecińską, lubelską, bydgoską (z Toruniem), białostocką, rzeszowską, częstochowską, radomską, kielecką, bielską, olsztyńską, rybnicką, wałbrzyską, opolską i tarnowską. Łącznie do aglomeracji zaliczono 416 gmin, w tym 395 gmin należących do stref podmiejskich i 21 miast centralnych.

Dane do analizy pozyskano z krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju (TERYT)⁵. Z jednej strony posłużył on autorom jako narzędzie do obserwacji zmian lesistości w poszczególnych gminach⁶, z drugiej dostarczył informacji o powierzchni obszarów gmin uczestniczących w zmianach administracyjnych w badanym okresie. Na potrzeby niniejszej pracy przeanalizowano komunikaty oraz zestawienia danych dotyczących obszarów przekazywanych w związku ze zmianami dokonywanymi w podziale terytorialnym⁷. W rejestrze TERYT gromadzone są informacje m.in. o identyfikatorach i nazwach jednostek podziału terytorialnego (system TERC) oraz o zmianach (nazwy czy identyfikatora) dokonujących się w obrębie tych jednostek, co jest szczególnie ważne, gdy analiza dotyczy określonego zjawiska na przestrzeni kilku lub kilkunastu lat.

Z uwagi na to, że dane o lesistości, powierzchni leśnej oraz ludności w gminach pozyskano z BDL w układzie zgodnym z rejestrem TERYT, w którym wyróżnia się gminy miejskie, wiejskie oraz miejsko-wiejskie, zdecydowano się przeanalizować zmiany lesistości w takim układzie, jednak bez uwzględniania dalszego podziału gmin miejsko-wiejskich (na miasto i obszar wiejski), w celu zapewnienia większej porównywalności danych. Dane na poziomie gminnym posłużyły następnie do wykonania zbiorczych analiz na poziomie województw.

⁵ Rejestr TERYT jest prowadzony na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 1068) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia, stosowania i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 1998 r. Nr 157, poz. 1031, z późn. zm.).

⁶ Identyfikatory rejestru TERYT stanowiły klucz do integracji danych z różnych dziedzin.

⁷ Źródłem informacji na temat zmian w powierzchni jednostek podziału terytorialnego są przekazywane przez gminy (na podstawie § 11 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie rejestru TERYT) załączniki do protokołu zdawczo-odbiorczego, zawierające zestawienie danych dotyczących obszarów, które są przekazywane w związku ze zmianą w podziale terytorialnym. Te informacje są następnie upubliczniane w postaci corocznych komunikatów o zmianach w podziale terytorialnym kraju, wydawanych przez GUS (<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/metadane/teryt/zmiany>).

WYNIKI ANALIZY ZMIAN LESISTOŚCI I POWIERZCHNI LASÓW NA 1000 MIESZKAŃCÓW

Poziom kraju

W latach 2002—2014 lesistość w Polsce zwiększyła się o 0,9 p.proc. (z 28,5% do 29,4%). Powierzchnia państwowych gruntów leśnych wzrosła o 94,0 tys. ha, a prywatnych — o 196,0 tys. ha. Do 2004 r. przyrost powierzchni leśnej dotyczył głównie gruntów państwowych, a w późniejszym okresie — gruntów prywatnych, co w dużym stopniu wiązało się z realizacją Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Jak wskazuje Kaliszewski (2012), począwszy od 2001 r. (z wyjątkiem 2004 r.) większość zalesień miała miejsce na gruntach prywatnych. Z danych GUS za lata 2002—2014 wynika, że w tym okresie zalesiono 90,2 tys. ha gruntów prywatnych oraz 49,8 tys. ha gruntów państwowych (GUS, 2015).

Istnieje kilka okoliczności warunkujących wielkość zalesień na gruntach różnych form własności, m.in.:

- ograniczenia wprowadzone przez Agencję Nieruchomości Rolnych w przekazywaniu Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu Lasy Państwowe (PGL LP) gruntów pod zalesienia;
- wsparcie realizacji zalesień na gruntach prywatnych z rolniczych funduszy Unii Europejskiej⁸ (UE);
- zwiększenie zainteresowania gruntami przeznaczonymi na cele rolnicze po wejściu Polski do UE i w konsekwencji wzrost ich cen, na skutek czego zmalała powierzchnia gruntów do zalesienia⁹.

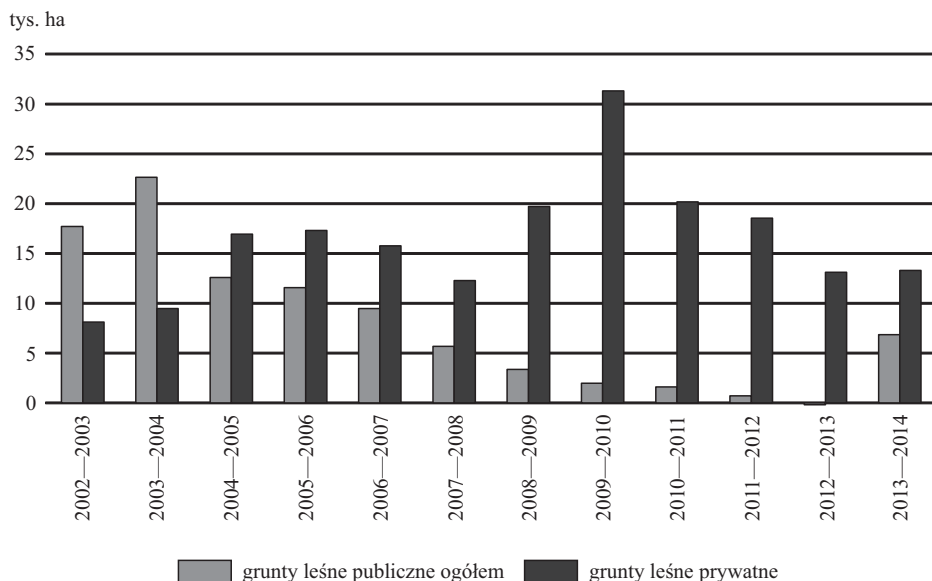
Według Jabłońskiego (2015a) głównymi czynnikami, które mają wpływ na zmianę powierzchni lasów prywatnych są (oprócz PROW) również nowe, uproszczone plany zarządzania lasu i inwentaryzacji stanu lasu oraz aktualizacja ewidencji gruntów i budynków (EGiB) (Jabłoński, 2015b). Wiele rodzajów gruntów, które w rozumieniu ustawy o lasach¹⁰ są terenami leśnymi, nie figuruje w rejestrach administracyjnych, a ich wielkość określana jest szacunkowo w licznych opracowaniach. Między innymi Instytut Geodezji i Kartografii (wykorzystując nowoczesne metody teledetekcyjne) oszacował powierzchnię leśną w Polsce w 2014 r. na 32% (według GUS lesistość w Polsce w 2014 r. wynosiła 29,4%). Zmiany powierzchni leśnej z uwzględnieniem form własności przedstawia wyk. 1.

⁸ Są to: Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i środki pochodzące z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej. Dopłaty obejmują jednorazową pomoc za dokonanie zalesienia (tzw. wsparcie na zalesienie), pięcioletnią pomoc finansową na utrzymanie, pielęgnowanie i ewentualną ochronę przed zwierzyną (premia pielęgnacyjna) oraz pokrycie utraconych dochodów z działalności rolniczej przez maksymalnie 12 lat (premia zalesieniowa) (www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020).

⁹ Informacja o stanie lasów oraz realizacji „Krajowego programu zwiększania lesistości” w 2012 r. (www.mos.gov.pl/g2/big/2013_11/5ab1bce4e57199088c71ea97379aa833.pdf).

¹⁰ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 2100).

Wykr. 1. ZMIANY POWIERZCHNI LEŚNEJ W POLSCE WEDŁUG FORM WŁASNOŚCI W LATACH 2002

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Powierzchnia leśna przypadająca na 1000 mieszkańców w Polsce wynosiła w 2014 r. 239 ha. W porównaniu z innymi państwami europejskimi wskaźnik ten kształtował się na średnim poziomie. Niższym wskaźnikiem niż Polska charakteryzowały się wysoko rozwinięte państwa Europy Zachodniej: Dania, Niemcy, Włochy i Szwajcaria (odpowiednio: 98,1, 134,4, 150,6 i 162,1 ha/1000 mieszkańców), jak również Czechy i Węgry (odpowiednio 185,7 i 201,9 ha/1000 mieszkańców). Większą wartość wskaźnika notowano przede wszystkim w państwach o niższym stopniu rozwoju gospodarczego (np. Białoruś — 822,5 ha/1000 mieszkańców) lub mniejszej gęstości zaludnienia (np. Litwa i Austria — odpowiednio 577,1 i 479,5 ha/1000 mieszkańców).

Jedynie 5% populacji świata mieszka w krajach, gdzie powierzchnia lasów na 1000 mieszkańców przekracza 3000 ha (23 państwa). Kraje zamieszkałe przez 75% ludności świata charakteryzują się wskaźnikiem do 500 ha/1000 mieszkańców¹¹. Na jego wartość wpływa wiele czynników: ekonomiczne (stopień rozwoju gospodarczego, rodzaj gospodarki), demograficzne (gęstość zaludnienia) i środowiskowe (warunki klimatyczne, glebowe, ukształtowanie terenu), dlatego jest trudno porównywalny w ujęciu globalnym.

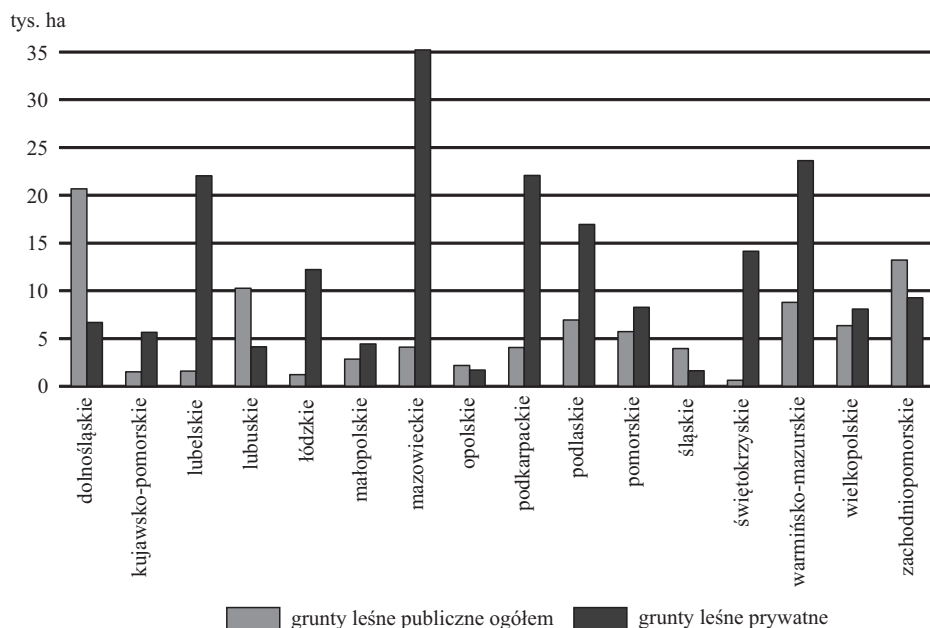
¹¹ www.nationmaster.com/country-info/stats/Environment/Forest-area/Sq.-km/Per-capita.

W Polsce w latach 2002—2014 powierzchnia lasów na 1000 mieszkańców wzrosła o 5,7 ha. Powierzchnia leśna kraju zwiększyła się w tym okresie o 290 tys. ha, a liczba ludności — o 260 tys.

Poziom województw

Zmiany powierzchni leśnej w poszczególnych województwach przedstawia wykr. 2. W 11 województwach przyrost powierzchni prywatnych gruntów leśnych był większy niż przyrost powierzchni lasów na gruntach państwowych; jedynie w województwach: dolnośląskim, lubuskim, zachodniopomorskim, śląskim i opolskim tendencja była odwrotna. Największy wzrost powierzchni leśnej nastąpił w województwach mazowieckim (o 39,3 tys. ha), warmińsko-mazurskim (o 32,4 tys. ha) i dolnośląskim (o 27,3 tys. ha). Najmniejsza zmiana powierzchni leśnej miała miejsce w województwach opolskim, śląskim i kujawsko-pomorskim.

Wykr. 2. ZMIANY POWIERZCHNI LEŚNEJ W WOJEWÓDZTWACH WEDŁUG FORM WŁASNOŚCI W LATACH 2002—2014

Źródło: jak przy wykr. 1.

Przeanalizowano również zmiany lesistości w poszczególnych województwach (wykr. 3). Największy jej wzrost w badanym okresie (1,3—1,6 p.proc.) nastąpił w województwach podkarpackim, warmińsko-mazurskim i dolnośląskim. Najmniejsza zmiana zaszła w województwach: małopolskim, śląskim, opolskim, kujawsko-pomorskim i wielkopolskim.

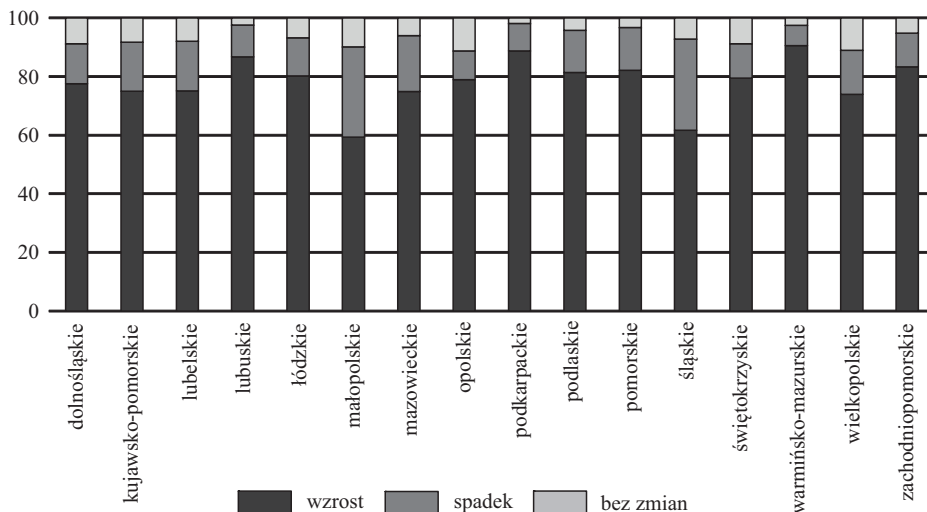
Zmiany powierzchni leśnej na 1000 mieszkańców w poszczególnych województwach w latach 2002—2014 obrazuje wyk. 4. W 13 województwach zanotowano wzrost tego wskaźnika, a w trzech (pomorskim, małopolskim i wielkopolskim) jego spadek, co wynikało z większego przyrostu liczby ludności niż powierzchni leśnej. Dla przykładu, w województwie pomorskim powierzchnia leśna w 2014 r. zwiększyła się w stosunku do 2002 r. o 2%, przy jednoczesnym wzroście liczby ludności o 5,4%.

Województwa, w których wskaźnik powierzchni lasów na 1000 mieszkańców był większy w 2014 r. w porównaniu z 2002 r. charakteryzowały się wzrostem powierzchni leśnej oraz ubytkiem liczby ludności bądź jej niskim przyrostem. W województwach o największym wzroście wskaźnika (łódzkie, świętokrzyskie, opolskie i lubelskie) ubytek liczby ludności wyniósł ponad 2%.

Rozpatrując wpływ liczby ludności na zmianę analizowanego wskaźnika należy zwrócić uwagę, że w województwach świętokrzyskim, lubelskim i łódzkim znaczny wpływ na spadek liczby ludności w latach 2002—2014 miało ujemne saldo migracji¹². Na podstawie wyk. 4 można ponadto stwierdzić, że województwa lepiej rozwinięte w większości przypadków charakteryzowały się niską bądź też ujemną wartością zmian omawianego wskaźnika (pomorskie, wielkopolskie, małopolskie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie).

Wykr. 5. ZMIANY LESISTOŚCI W GMINACH POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTW W LATACH 2002—2014

odsetek gmin w danej klasie zmian lesistości

U w a g a. Dane uwzględniają lasy wszystkich form własności.

Ź r ó d ł o: jak przy wyk. 1.

¹² <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/tablica>.

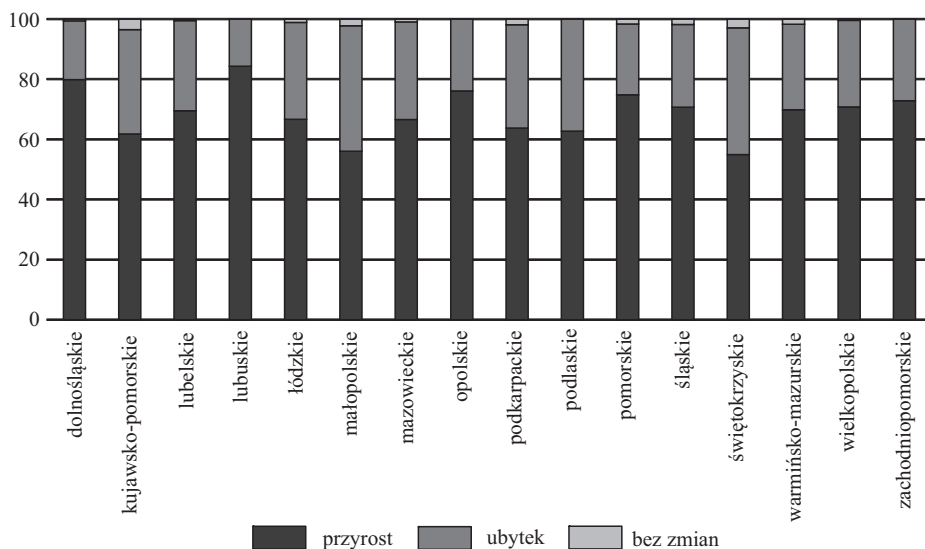
Oprócz zmian lesistości oraz powierzchni leśnej na 1000 mieszkańców w poszczególnych województwach przeanalizowano również, jak w każdym województwie zmieniała się lesistość w gminach położonych w jego granicach.

Analizując lesistość gmin, z uwzględnieniem lasów wszystkich form własności (wykr. 5), zaobserwowano, że we wszystkich województwach ponad 50% gmin charakteryzowało się wzrostem tego wskaźnika. W województwie warmińsko-mazurskim odsetek gmin, w których wzrosła lesistość był największy (90,5%), a w województwie małopolskim — najmniejszy (59%). W województwach małopolskim i śląskim odnotowano największy odsetek gmin, w których nastąpił spadek lesistości (odpowiednio 30,8% i 31,3%).

Interesująco przedstawia się zestawienie procentowe gmin w poszczególnych województwach w przypadku zmian powierzchni leśnej analizowanej odrębnie dla lasów państwowych (wykr. 6) i prywatnych (wykr. 7). Wynika z niego, że we wszystkich województwach, z wyjątkiem małopolskiego, odsetek gmin, w których wzrosła powierzchnia lasów prywatnych był większy niż w przypadku lasów państwowych. Jednoczesny wzrost powierzchni lasów państwowych i prywatnych nastąpił w 1370 gminach, zaś ubytek powierzchni lasów państwowych i prywatnych — w 130 gminach.

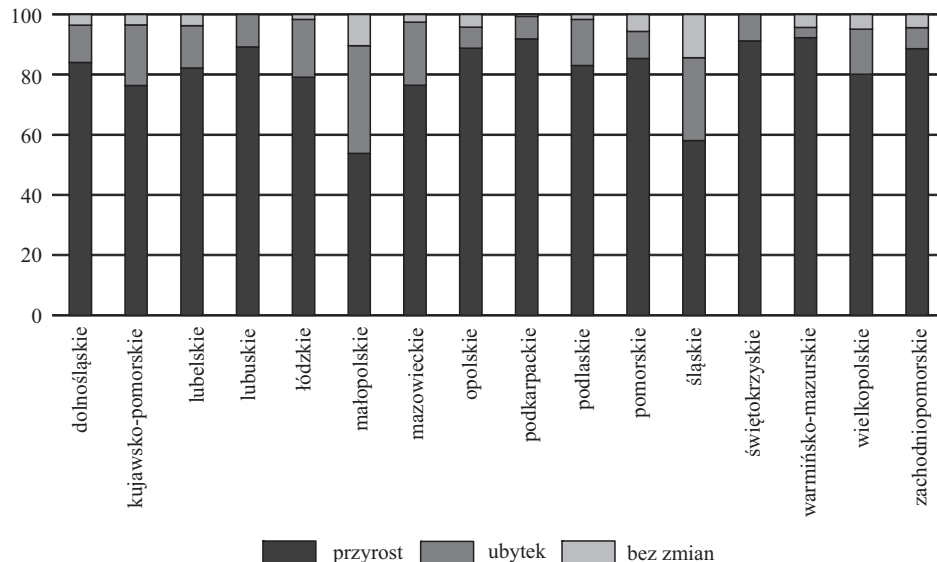
Wykr. 6. ZMIANY POWIERZCHNI LASÓW PAŃSTWOWYCH W WOJEWÓDZTWACH W LATACH 2002—2014

odsetek gmin w danej klasie
zmian powierzchni

Wykr. 7. ZMIANY POWIERZCHNI LEŚNEJ LASÓW PRYWATNYCH W WOJEWÓDZTWACH W LATACH 2002—2014

odsetek gmin w danej klasie
zmian powierzchni

Źródło: jak przy wykr. 1.

Poziom gmin

Na poziomie gmin zbadano zmiany lesistości w różnych typach tych jednostek (wykr. 8). W przypadku gmin miejskich w 54% stwierdzono wzrost lesistości, a w 15% — spadek. Najwyższy wzrost lesistości (o 21,4 p.proc.) odnotowano w gminie Przemyśl (woj. podkarpackie), natomiast największy spadek (o 24,3 p.proc.) — w gminie Bolesławiec (woj. dolnośląskie). W 6% gmin miejskich (35 gmin) wskaźnik lesistości pozostał na dotychczasowym poziomie.

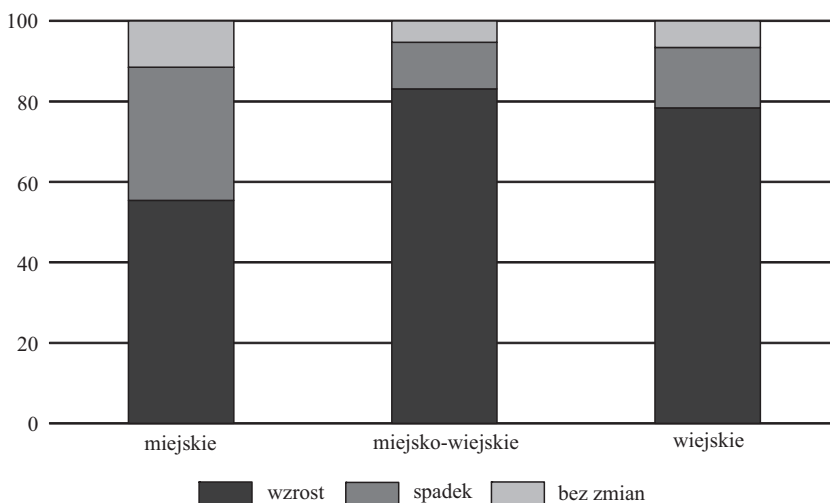
Podobne zmiany procentowe w strukturze lesistości zaobserwowano w gminach miejsko-wiejskich oraz wiejskich. W 83% gmin miejsko-wiejskich i 78,4% gmin wiejskich nastąpił wzrost lesistości. Zmiana tego wskaźnika w gminach miejsko-wiejskich zawierała się w przedziale od -3,1 p.proc. (gmina Dukła, woj. podkarpackie) do 8,6 p.proc. (gmina Sulęcín, woj. lubuskie). Spadkiem lesistości powyżej 10 p.proc. charakteryzowały się trzy gminy wiejskie: Koszarawa (woj. śląskie) — 38,2 p.proc., Kluki (woj. łódzkie) — 11 p.proc. oraz Mirów (woj. mazowieckie) — 10,5 p.proc. W czterech gminach wiejskich, tj. Skarżysko Kościelne (woj. świętokrzyskie), Zambrów (woj. podlaskie), Osiecznica (woj. dolnośląskie) i Jaślicka (woj. podkarpackie), wzrost lesistości w badanym okresie przekroczył 10 p.proc.

Powyższe zestawienia należy uzupełnić o informacje na temat zmian terytorialnych, jakie zaszły w analizowanym przedziale czasowym, takich jak:

- zmiana charakteru gminy (wiejski na miejsko-wiejski, miejski na miejsko-wiejski), powiązana ze zmianą identyfikatora terytorialnego;
- zmiana nazwy (dziewięć przypadków);
- utworzenie nowej jednostki (gmina Jaśliska w 2010 r.);
- zmiana powierzchni.

Wykr. 8. ZMIANY LESISTOŚCI W GMINACH RÓŻNYCH TYPÓW W LATACH 2002—2014

odsetek gmin w danej klasie
zmian lesistości

U w a g a. Dane uwzględniają lasy wszystkich form własności.

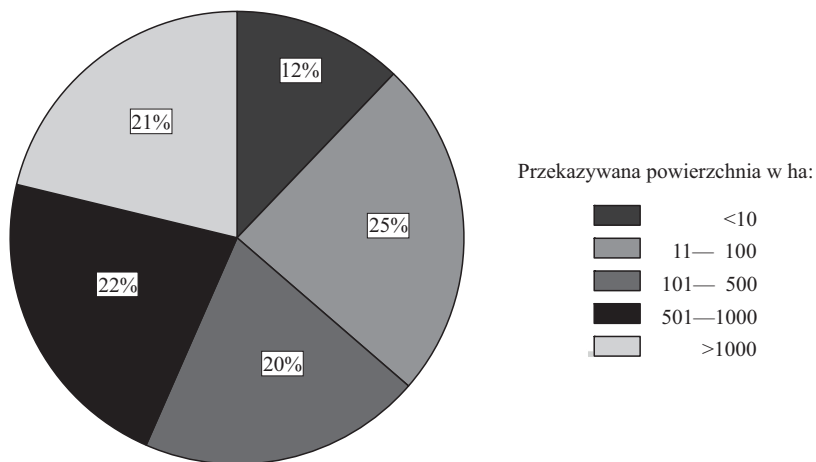
Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

Zmiany w obrębie identyfikatorów i nazw mogą utrudniać integrację danych (np. pozyskiwanych z różnych źródeł), a następnie ich analizę, lecz nie mają wpływu na kształtowanie się wskaźnika lesistości. Inaczej jest w przypadku zmian powierzchni gmin.

Spośród wszystkich zmian terytorialnych w latach 2002—2014, wiążących się z przekazywaniem określonej powierzchni innej gminie, analizie poddano 136 przypadków, w których powierzchnia przekazywanych terenów była większa lub równa 1 ha (wykr. 9). Nie uwzględniono, ze względu na nieprzydatność do oceny wpływu na lesistość, 37 przypadków, dla których nie było informacji o udziale lasów w przenoszonej powierzchni¹³.

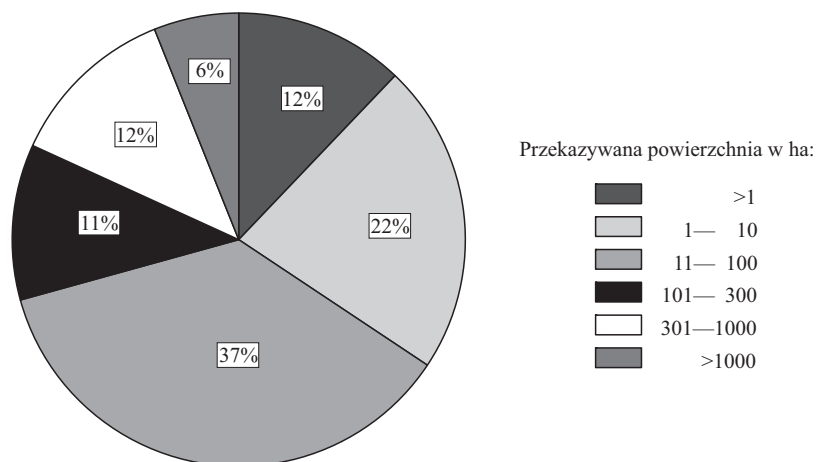
¹³ Analiza zestawień dotyczących przekazywanych obszarów wykazała, że występują dwie przyczyny braku takich informacji: lasy nie uczestniczyły w wymianie powierzchni (34 przypadki) oraz gmina nie podała informacji z powodu ich niedostępności (dane pozostają w gestii starostów) bądź nieścisłości co do numeracji i powierzchni działek ewidencyjnych (3 przypadki).

**Wykr. 9. GMINY UCZESTNICZĄCE W PRZEKAZYWANIU TERENÓW
W WYNIKU ZMIAN ADMINISTRACYJNYCH W LATACH 2002—2014**

Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

**Wykr. 10. GMINY UCZESTNICZĄCE W PRZEKAZYWANIU GRUNTÓW
LEŚNYCH W WYNIKU ZMIAN ADMINISTRACYJNYCH
W LATACH 2002—2014**

Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

Jak wynika z wykr. 9, odsetek gmin, które przekazywały tereny w wyniku zmian administracyjnych był podobny w niemal wszystkich przedziałach przekazywanej powierzchni (20—25%); najniższy odsetek stanowiły gminy, które przekazały mniej niż 10 ha (12%). Średnia powierzchnia obszaru przekazywanego w wyniku zmian administracyjnych wynosiła ok. 751 ha.

Analiza udziału gruntów leśnych w omawianych zmianach (wykr. 10) pozwala stwierdzić, że najczęściej powierzchnia przekazywanych lasów mieściła się w przedziale 11—100 ha (37%) i 1—10 ha (22%). Średnia przekazywana powierzchnia lasów wynosiła 272 ha. W tabelicy zaprezentowano 10 gmin, w których udział gruntów leśnych w przekazywanych obszarach w odniesieniu do całkowitej powierzchni gminy był najbardziej znaczący (4—67%). Największy odsetek przekazywanych gruntów leśnych odnotowano w utworzonej w 2010 r. gminie Jaśliska (67%), co wynikało z dużej lesistości gminy Dukła (55% w 2008 r.), z której terenów została ona utworzona.

**GMINY O NAJWIĘKSZYM ODSETKU GRUNTÓW LEŚNYCH PRZEKAZYWANYCH
W WYNIKU ZMIAN ADMINISTRACYJNYCH W LATACH 2002—2014**

Gminy	Powierzchnia ogółem w ha	Zmiany powierzchni gruntów leśnych wynikające ze zmian terytorialnych w ha	Odsetek przekazywanych gruntów leśnych w powierzchni ogółem
Jaśliska	9863	+6574	67
Dukła	23514	-6574	28
Kłaj	6530	-1313	20
Bochnia	13149	+1313	10
Mirów	5317	-1102	21
Skarżysko Kościelne	5303	+1102	21
Mława	3550	+616	17
Howo-Osada	10306	-616	6
Wejherowo	2699	+142	5
Reda	3346	-142	4

U w a g a. Powierzchnia ogółem dotyczy roku, w którym w danej gminie nastąpiła zmiana administracyjna.

Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

Na podstawie danych zamieszczonych w tabelicy oraz przeprowadzonej wcześniej analizy zmian lesistości można zauważyć, że zmiany administracyjne miały wpływ na powierzchnię lasów na 1000 mieszkańców w ujęciu gminnym.

Zróźnicowanie tego wskaźnika w poszczególnych gminach kształtowało się następująco: wskaźnik wyższy od średniego dla Polski w 2014 r. odnotowano w 58% gmin, z czego 1,2% stanowiły gminy miejskie, 73,5% — gminy wiejskie i 25,3% — gminy miejsko-wiejskie. Najwyższym wskaźnikiem charakteryzowały się dwie gminy wiejskie województwa podkarpackiego — Lutowiska (18616,3 ha/1000 mieszkańców) i Cisna (14557,2 ha/1000 mieszkańców), co wynikało głównie z wysokiej lesistości w tych gminach (ponad 80%) i jednocześnie niewielkiej liczby ludności. Najwyższą wartość omawianego wskaźnika wśród gmin miejsko-wiejskich odnotowano w Nowym Warpnie (4530 ha/1000 mieszkańców), a wśród gmin miejskich — w Krynicy Morskiej i Szklarskiej Porębie (odpowiednio 1264 i 881,5 ha/1000 mieszkańców). Tylko 18 gmin miejskich charakteryzowało się wskaźnikiem wyższym niż średni dla Polski

(240 ha/1000 mieszkańców). W większości były to gminy nastawione na dochody z turystyki, np.: Szklarska Poręba, Piechowice, Szczyrk, Karpacz, Wisła, Duszniki-Zdrój, Lutowiska (tereny górskie) oraz Hel i Krynica Morska (tereny nadmorskie).

Gminy o wskaźniku niższym niż średni dla Polski stanowiły w 2014 r. 42% wszystkich gmin, przy czym gmin o charakterze miejskim w tej klasie było 27,5% (94% wszystkich gmin miejskich), o charakterze wiejskim — 48,8% (32,5% wszystkich gmin wiejskich) i o charakterze miejsko-wiejskim — 23,7% (47,3% wszystkich gmin miejsko-wiejskich). W 50 gminach wskaźnik ten był mniejszy niż 1 ha/1000 mieszkańców. Brakiem terenów leśnych na obszarze gminy w 2014 r. charakteryzowały się gminy miejskie: Kowal, Łęczycza, Oświęcim, Puck, Sandomierz, Kościan, Jawor, Chełmża, Raciąż, Piastów i Świętochłowice.

Ogólnie w większości gmin wartość wskaźnika powierzchni leśnej na 1000 mieszkańców zwiększyła się w analizowanym okresie. W największej liczbie gmin wzrost ten wynosił 1—10%.

Poziom aglomeracji

Zmiany lesistości w aglomeracjach miejskich przedstawia wykr. 11. W aglomeracjach o największej liczbie ludności: katowickiej, warszawskiej, krakowskiej i łódzkiej odsetek gmin, w których nastąpił wzrost lesistości wyniósł odpowiednio: 53%, 60,4%, 43,6% oraz 65%. Powierzchnia lasów wszystkich form własności zwiększyła się w aglomeracji katowickiej o 1486 ha, warszawskiej — o 2573 ha, łódzkiej — o 714 ha, a w aglomeracji krakowskiej zmniejszyła się o ponad 1000 ha, co wynikało z ubytku powierzchni lasów państwowych o 1141 ha, przy wzroście powierzchni lasów prywatnych jedynie o 129 ha. Nieznaczny ubytek powierzchni lasów (niecałe 2 ha) zaobserwowano również w aglomeracji tarnowskiej.

Największy przyrost powierzchni lasów (o 4106 ha) nastąpił w aglomeracji radomskiej (jednej z mniejszych). Łącznie powierzchnia leśna w aglomeracjach miejskich wzrosła o 17592 ha, w tym na gruntach państwowych — o 6740 ha, a na gruntach prywatnych — o 10852 ha.

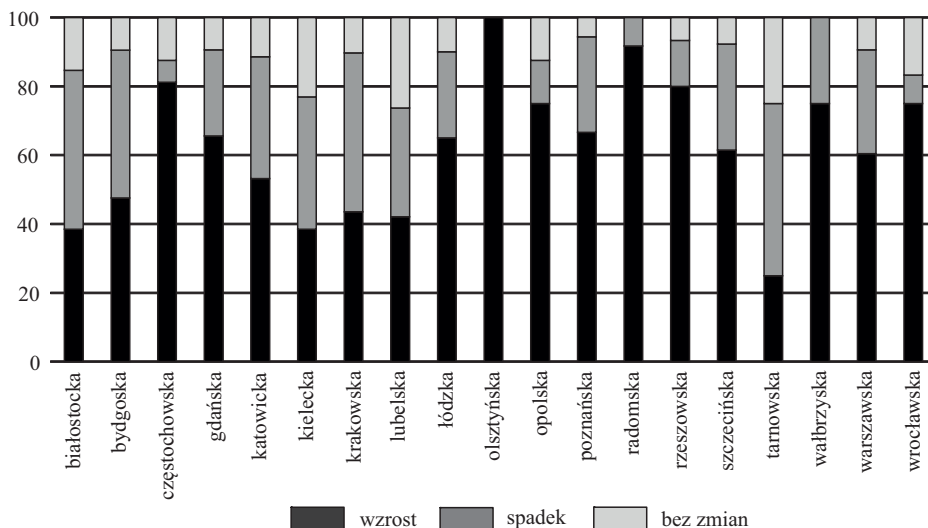
Wydaje się, że pomimo dużej presji inwestycyjnej w obrębie aglomeracji i zjawiska *urban sprawl* (eksuburbanizacja, rozlewanie się miast), pod nowo urbanizowane tereny przeznaczane są w pierwszej kolejności grunty inne niż tereny leśne. Jak można przypuszczać, wynika to z realizacji przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁴ oraz ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁵ stanowiących, że poza wskazanymi enumeratywnie wyjątkami zmiana przeznaczenia gruntów leśnych na nieleśne następuje na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Plany te są dokumentami fakultatywnymi i według różnych szacunków dotyczą ok. 20% powierzchni kraju.

¹⁴ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 778).

¹⁵ Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 909).

Wykr. 11. ZMIANY LESISTOŚCI W GMINACH POSZCZEGÓLNYCH AGLOMERACJI W LATACH 2002—2014

odsetek gmin w danej klasie zmian lesistości

U w a g a. Dane uwzględniają lasy wszystkich form własności.

Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

Podsumowanie

- Powierzchnia lasów w Polsce w latach 2002—2014 zwiększyła się o 290 tys. ha. Na zmianę powierzchni leśnej wpłynęły zarówno uwarunkowania zewnętrzne (wejście Polski do UE, dopłaty dla rolników), jak i wewnętrzne (realizacja PROW). Dokumenty strategiczne państwa zakładają zwiększanie powierzchni leśnej.
- We wszystkich województwach nastąpił wzrost lesistości, największy — w województwie podkarpackim (o 1,6 p.proc.). W leżącej w jego granicach gminie Przemyśl odnotowano największy wśród wszystkich gmin wzrost lesistości (o 21,4 p.proc.).
- Powierzchnia lasów prywatnych zwiększała się szybciej niż powierzchnia lasów państwowych, co spowodowało wzrost udziału lasów prywatnych w ogólnej powierzchni leśnej.
- Aktualizacja EGİB pozwala na weryfikację wielkości powierzchni leśnej w kraju, co znajduje odzwierciedlenie w sprawozdaniach składanych do GUS oraz na potrzeby raportowania powierzchni instytucjom międzynarodowym (FAO, OECD itp.).
- Na zmianę powierzchni leśnej w ujęciu terytorialnym wpływają zmiany granic administracyjnych (dotyczy to tylko jednostek biorących udział w zmianie administracyjnej). W wielu przypadkach nie mają one znaczenia (brak udziału

gruntów leśnych w przekazywanych obszarach bądź ich znikomy udział), ale w kilku gminach o największych zmianach wskaźnika lesistości, które w analizowanym okresie brały udział w zmianach terytorialnych, wywarły realny wpływ na jego wysokość.

- Dane o powierzchni leśnej spoza rejestrów administracyjnych (szacowane m. in. metodami teledetekcyjnymi) mogą posłużyć m.in. do wskazania gruntów wymagających aktualizacji EGiB, co pozwoli wykazać te tereny w raportach przekazywanych do GUS.
- Wzrost lesistości jest m.in. wynikiem zmniejszenia intensywności użytkowania gruntów ornych, łąk i pastwisk oraz nieużytków (co powoduje rozwój naturalnych procesów sukcesji).
- Zwiększenie się powierzchni leśnej skutkuje zmianami w krajobrazie i funkcjonowaniu ekosystemów oraz w pewnym sensie wymusza określenie przez decydentów funkcji danego kompleksu leśnego i wymaganych działań gospodarczych.
- Wzrost lesistości wpływa pozytywnie na otoczenie człowieka. Oprócz spełniania funkcji produkcyjnej lasy oddziałują na środowisko przyrodnicze, regulując stosunki wodne i zmniejszając erozję gleb. Ponadto korzystnie wpływają na klimat poprzez niwelowanie wahań temperatury czy ochronę przed wiatrem.
- Dążenie do wzrostu lesistości oznacza m.in. korzyści finansowe dla rolników, którzy zdecydowali się na zalesianie nieużytkowanych gruntów rolnych w ramach PROW.
- W przekroju aglomeracyjnym obserwowano wzrost powierzchni leśnej, z wyjątkiem aglomeracji krakowskiej i tarnowskiej. Pomimo dużej presji inwestycyjnej w obrębie aglomeracji, pod nowo urbanizowane tereny przeznaczane są w pierwszej kolejności grunty inne niż tereny leśne.
- Wskaźnik określający powierzchnię leśną na 1000 mieszkańców — jak się wydaje — mógłby służyć w skali kraju, w połączeniu z informacją o liczbie osób korzystających z danego kompleksu leśnego, do wskazania terenów, na których presja na ekosystemy leśne jest największa.
- W analizowanym okresie w województwach, w których nastąpił tylko nieznaczny przyrost liczby ludności lub jej ubytek z powodu migracji powierzchnia leśna na 1000 mieszkańców zwiększyła się. W trzech województwach — pomorskim, wielkopolskim oraz małopolskim wskaźnik ten zmalał.

mgr inż. Katarzyna Ciesielska — GUS

mgr inż. Mariusz Ciesielski — *Instytut Badawczy Leśnictwa*

LITERATURA

GUS (2015). *Leśnictwo 2015*. Warszawa.

Jabłoński, M. (2015a). Powierzchnia gruntów leśnych — przyczyny zmian i spójność źródeł danych. *Wiadomości Statystyczne*, nr 11, s. 54—68.

- Jabłoński, M. (2015b). Definicja lasu w ujęciu krajowym i międzynarodowym oraz jej znaczenie dla wielkości i zmian powierzchni lasów w Polsce. *Sylwan*, vol. 159 (6), s. 469—482.
- Kaliszewski, A. (2012). Problemy realizacji „Krajowego programu zwiększania lesistości” po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. *Leśne Prace Badawcze*, vol. 73, s. 189—200.
- Ludwiczak, I., Maciaszczyk, K., Rzeźnik, W., Witczak, A. (2012). Przegląd funkcji lasu w praktyce. Studencki obóz naukowy w Puszczy Augustowskiej. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, r. 14, z. 32 (3), s. 297—301.
- Mandziuk, A., Janeczko, K. (2009). Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, r. 11, z. 4 (23), s. 65—71.
- Rykowski, K. (2009). Pojęcie i zadania wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. W: *Materiały z I sesji Zimowej Szkoły Leśnej przy IBL pt. „Leśnictwo wielofunkcyjne — stan obecny i przyszłość”*. Sękocin Stary 17—19.03.2009 r., s. 26—30. Sękocin Stary: IBL.
- Swianiewicz, P., Klimska, U. (2005). Społeczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce — waniliowe centrum, mozaika przedmieść. *Prace i Studia Geograficzne*, t. 35, s. 45—70.

Summary. *The aim of the article is to present changes in forest cover within 2002—2014 in different territorial profiles. The analysis was conducted on the basis of CSO data concerning forest land, population and changes in administrative division, which were compared in relation to gminas, voivodships and urban agglomerations. The results indicate an increase in forest land area by 290000 ha in the period analysed, which implies an increase in the forest cover indicator by 0.9% across the country. The forest area per 1000 inhabitants also increased (on average by 5.7 ha in Poland). The differences in both indicators were the most visible at a lower territorial level.*

Keywords: forest cover, forestry, forest area, territorial division, TERYT, urban agglomeration.